

Режим доступу : http://www.big.spb.ru/publications/bigspb/km/mnogogr_uz_na_predpr.shtml

2. Управление знаниями в корпорациях : [учебное пособие / под. ред. Б.З. Мильнера]. – М. : Дело, 2006. – С. 91 – 103.

3. Gallagher S., Hazlett S. Using The Knowledge Management Maturity Model (KMM) As An Evaluation Tool // <http://bprc.warwick.ac.uk/km028.pdf>

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

5. Підхід до побудови моделі управління знаннями промислового підприємства Ю.Я. Вовк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. Т. 2. – С. 217 - 220.

6. Лукьянченко Н.Д. О проблемах сохранения интеллектуального потенциала на промышленных предприятиях в кризисной экономике Лукьянченко Н.Д., Шульга В.Г. // Вісник Донбаської машинобудівної академії: Збірник наукових праць. – 2009. – № 2 (16). – С. 190 – 195.

Надійшла 18.08.2010

УДК 364(477.54)

О. В. ВИННИК

Одеський державний економічний університет

ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Питання бідності – гостра проблема усіх верств населення. Проте подолання бідності зайнятого населення є світовим парадоксальним явищем. Загальна економічна ситуація в Україні дає підстави стверджувати, що першопричиною бідності зайнятого населення є низький рівень заробітної плати. Однак це не все. Бідність складається з багатьох аспектів. Так, шляхом подолання бідності зайнятого населення може виступати також і соціальний діалог і трудові відносини, які можна забезпечити через гідну працю. Саме під кутом удосконалення соціально-трудоових відносин автор розглянув проблему подолання бідності зайнятого населення України.

A question of poverty is a sharp problem of all layers of population. However, overcoming of poverty of the concerned population is the world paradoxical phenomenon. A general economic situation in Ukraine grounds to assert that primary cause of poverty of the concerned population is a low level of salary. However it not all. Poverty consists of many aspects. So, by overcoming of poverty of the concerned population can come forward also and social dialog and labour relations which can be provided through deserving labour. Exactly under the corner of improvement of sociallabour relations, an author considered the problem of overcoming of poverty of the concerned population of Ukraine.

Ключові слова: бідність, заробітна плата, соціально-трудоові відносини, зайнятість населення.

На початку XXI століття ООН поставила завдання скоротити до 2015 року в порівнянні з 1990 р. чисельність бідних у 2 рази. Такому завданню передують аналіз, на підставі якого ООН зроблений висновок, що економічне зростання є обов'язковою, але не достатньою передумовою для сталого скорочення бідності. Дані про країни, де перебільшує повна бідність, також чітко не розкривають ієрархію чинників її зростання або подолання. Чи є вона наслідком низької оплати праці, недостатнього рівня зайнятості, небезпечної праці, нерозвиненості соціально-трудоових відносин тощо?

Автором даної статті висунута точка зору, згідно з якою головним чинником подолання бідності апіорі визначена гідна праця. Але для цього необхідно обґрунтувати шляхи забезпечення гідної праці, переконатися у їхньому позитивному впливі на подолання бідності. Така активна авторська позиція стосовно соціальної політики в подоланні бідності суттєво відрізняється від існуючих, широко відомих методологічних підходів, якими передбачаються переважно пасивні методи боротьби з бідністю. Вони будуються на економічній підтримці маргінальних верств населення, по-суті на їх соціальному захисті. У цьому напрямку плідно працюють фахівці багатьох науково-дослідних академічних інститутів. Їх праці у більшості спрямовані на обґрунтування відповідності соціальних стандартів: мінімальної заробітної плати, мінімального розміру пенсії, прожиткового мінімуму, можливостям бюджету або на здатність стандартів виконувати свої захисні функції.

Але в останні роки з'являються інші методологічні підходи, спрямовані на пошук причин бідності. Так, співробітники Інституту економіки промисловості НАН України розглядають формування середнього класу як умову подолання бідності [1, розд.7, с.255-275].

Подолання бідності через збільшення доходів населення – це наслідок розвитку економіки, що є не тільки перспективним напрямком державної політики, а й справою кожної людини у саморозвитку свого людського капіталу. Про це, наприклад, пише О.Поплавська [2, с.40-45].

Слід нагадати, ще Томас Мальтус у книзі «Досвід про закон народонаселення» (1817 р.) у розділі «Закони про бідних і заробітна плата» попереджав: «ніяке пожертвування з боку багатих, особливо грошове, не може усунути серед низьких верств населення убогість або запобігти її поверненню на тривалий час» [3, с.34].

М.Туган-Барановський стверджував, що безперервне зростання добробуту населення неможливе без

інноваційної ідеології економічних реформ [4, с.263].

Отже, побудова соціально орієнтованої держави передбачає, передусім, створення передумов для самореалізації та самоствердження кожної людини, чому відповідає гідна праця.

Проте, перш ніж назвати шляхи забезпечення гідної праці як головного чинника подолання бідності, необхідно визначитись у самій дефініції лат. definition – логічне визначення поняття) такого соціально-економічного феномена як бідність. Бідність – це таке явище, що представляє загальне трактування її поняття, коли окремі категорії населення країни за своїм соціально-економічним станом мають обмеження у задоволенні загальноприйнятих в кожній країні нормативів потреб людини в основних продуктах харчування, непродовольчих товарах і послугах. Залежно від статусу людини у суспільстві розрізняють типи бідності, а від її глибини – види бідності. Виокремлюють наступні типи бідності: безробітних; пенсіонерів; економічно пасивного населення; зайнятого населення.

Бідність безробітних обумовлена, по-перше, неможливістю реалізувати власну робочу силу через невідповідність професійно-кваліфікаційного рівня, тобто її пропозиції у разі суттєвих коливань попиту на робочу силу як на зовнішньому, так і внутрішньому ринку праці. По-друге, все більшого розповсюдження набуває суб'єктивна оцінка невідповідності здібностей і потреб з боку безробітного населення, тобто надмірні його амбіції або психологічна не адаптованість до зміни професії, підвищення кваліфікації. Враховуючи економічний стан країни, рівень соціальних виплат не може бути таким, щоб він повністю задовольнив навіть основні потреби у продуктах харчування, непродовольчих товарах і послугах.

Бідність пенсіонерів є, в тому числі, наслідком низького рівня і зрівняльною оплатою праці за радянських часів. Збільшення виплат за солідарною системою стане можливим у разі зростання надходжень до Пенсійного фонду. Але це залежить від платежів роботодавців із ФОП, обсяг яких, за даними окремих дослідників, може збільшитися за рахунок легалізації «тіньової економіки» і заробітної плати «в конвертах» на 25-35%. Навіть, якщо здійснюється індексація пенсій в обсязі прожиткового мінімуму, то безперервна, постійна інфляція погіршує стан пенсіонерів.

Бідність економічно пасивного населення обумовлена обмеженими можливостями реалізації свого трудового потенціалу, а також якщо ці можливості обмежені (інваліди та ті хто за ними доглядає) тощо.

Бідність зайнятого населення. Тенденції збільшення загальної бідності в Україні потребують концентрації зусиль на подолання бідності зайнятого населення. Це обумовлено тим, що саме зайняте населення (далі – ЗН) створює можливості для фінансування соціальних програм і захисту непрацевдатного населення. Крім того, подолання бідності зайнятого населення є світовим парадоксальним явищем тому, що працююча людина, виходячи з розуміння трудового процесу, не може отримати компенсації за власні витрати. Таке може бути спричинено некваліфікованою працею, недовикористанням власного людського капіталу (недисциплінованість, девіантні відхилення, лінощі тощо).

За видами бідність поділяється на: абсолютну (повну), умовну (відносну), суб'єктивну. Для України через наявність багатьох соціальних і економічних проблем у сучасному феномені бідності найбільш актуальними є подолання відносної бідності, яка корелює з поняттям прожиткового мінімуму. Поняття ж повної (абсолютної) бідності більшою мірою відноситься до жебраків та інших маргінальних верств населення, які потребують негайного соціального захисту в повному обсязі.

Поняття суб'єктивної бідності пов'язане з оцінкою людиною свого соціально-економічного статусу. Так, за результатами соціологічних оцінки, одержаної співробітниками Донецького інституту економіки промисловості НАН України, у 2007 р. приєднали себе до соціально-економічної групи бідних 32,5% опитуваних, небагатих – 47,7%, лише 13,2% віднесли себе до середнього класу [1, с.53]. Саме вивчення суб'єктивної бідності дає змогу представити цей феномен у його інтегративному розумінні. Але в методологічному сенсі розуміння бідності пов'язане з визначенням її межової (критичної) риси. За європейськими стандартами ця межа, наприклад, визначалася показником структури доходів та розподілом витрат населення. Зокрема, якщо домогосподарства витрачають понад 50% доходів на харчування, то вони належать до бідних. Для багатьох сімей в Україні характерним залишається витрачання більшої частини доходу на споживчі блага, а витрати на придбання продовольчих товарів сягають 55-60% [5]. Повна бідність визначається також, коли людина існує менш ніж на 2\$ США на добу [6, с.447].

Слід зазначити, що з кінця 60-х років XX століття, вивченням показників соціального розвитку, а звідси й межі бідності займаються різні міжнародні та регіональні міжурядові організації. Так, Світова організація охорони здоров'я визначає показники стану здоров'я і доступу до послуг в галузі охорони здоров'я, харчування і недоїдання. Міжнародна організація праці – в сфері контролю за доходами, зайнятістю і безробіттям й інше. Всі ці показники використовуються також для визначення межі бідності.

Необхідно підкреслити, що загальновизнаний у світі концепції убогості населення, достатній дохід розглядається як важливий, але не єдиний чинник зубожіння людини. Якщо дохід не є мірилом життя людини, то і його низький рівень не може бути єдиним критерієм зубожіння. Тобто достатній дохід не є однозначним мірилом людського життя, так само, як й його відсутність – абсолютним мірилом людських обмежень і бідності людини. Тому національні та регіональні індекси бідності населення повинні зосереджувати увагу й на інших, окрім доходу, складових сфери соціального розвитку.

Таким чином, бідність населення слід визначити як зубожіння в багатьох аспектах – недостатне

здоров'я і довголіття, недостатній дохід, високий рівень і тривалість безробіття, недостатній рівень освіти і професійних знань, відсутність гідних умов праці і життя, недостатня участь у громадському житті, нерозвиненість соціально-трудових відносин тощо.

З прикладної точки зору розв'язання проблеми подолання бідності передбачає обґрунтування практичних шляхів і механізмів щодо її вирішення стосовно соціальних нормативів і стандартів, які визначені законодавством тієї чи іншої країни як соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. В нашій країні вони визначені Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», в якому прописані нормативні значення показників, що по-суті характеризують їх межові величини. Важливішим серед них є поняття «прожиткового мінімуму» як «вартісної» величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистостей. Закон України «Про прожитковий мінімум» вимагає встановлювати його нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу окремо для основних соціальних і демографічних груп населення. Розмір прожиткового мінімуму визначається згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» та Методикою визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення» від 17.05.200р. №109/95/57. І хоча склад споживчого кошика, який покладений в основу розрахунків прожиткового мінімуму, був затверджений у 1992р. і більше не переглядався, але саме категорія прожиткового мінімуму повинна біти орієнтиром у методології оцінки бідності населення, як її критичної межі. Проте цей стандарт характеризує лише матеріальний аспект у визначенні межі бідності.

На жаль, МОП досі не має чіткого узгодженого переліку показників гідної праці, її впливу на зниження бідності населення, хоча і визначає її як можливість жінок і чоловіків «одержати гідну продуктивну працю в умовах свободи, рівності, економічної безпеки та людської гідності» [7, с.4].

Загальна економічна ситуація в Україні дає підстави стверджувати, що першопричиною бідності ЗН є низький рівень заробітної плати. При тому, що сьогодні вона є основою доходу ЗН. Зважаючи на структуру доходів населення України в динаміці, можна відслідковувати рівень реалізації активності ЗН через співвідношення заробітної плати, прибутку й змішаного доходу, соціальної допомоги та інших трансфертів. В даній структурі сума соціальної допомоги й інших трансфертів характеризує навантаження на ЗН, а також зниження ролі заробітної плати як джерела доходу нівелюється, то така ситуація сприяє розширеному відтворенню бідності. При цьому темпи зростання заробітної плати повинні мати пропорційну залежність із темпами збільшення доходу і продуктивності праці в динаміці їх розвитку. Негативно впливає на подолання бідності тенденції поглиблення диференціації в оплаті праці за видами економічної діяльності та окремими професіями, що здебільшого свідчать про невідповідність вартості робочої сили її ціни. Особливо це стосується медичних працівників, освіти та науки. Безумовно актуальні є обґрунтування шляхів подолання бідності через вирішення різних аспектів проблеми зайнятості.

Проте найменш розробленими у контексті подолання бідності, на наш погляд, є обґрунтування шляхів вдосконалення соціально-трудових відносин СТВ, тобто проблеми соціального партнерства. Саме через соціальний діалог і трудові відносини можна забезпечити гідну працю. Для цього вдосконалення СТВ має бути спрямоване на:

1. Забезпечення ефективної зайнятості та гідного матеріального стимулювання шляхом:
 - покращення санітарно-гігієнічних умов праці, соціально-психологічного клімату, врахування девіантних відхилень у поведінці персоналу;
 - збереження та розвиток людського капіталу через профнавчання та кар'єрне зростання.
2. Розширення практики партнерських СТВ, розвиток виробничої демократії шляхом:
 - суттєвого посилення ролі профспілок при формуванні та використанні СТВ;
 - ефективної взаємодії державного, регіонального та виробничого регулювання СТВ;
 - інформаційного забезпечення оцінки та запровадження моніторингу в сфері СТВ;
 - підвищення правової грамотності, розвитку потреби працюючих до захисту та самозахисту, затребуваності виконання прав і гарантій при їх порушенні.

У колективних договорах потрібно додатково відображати:

- взаємні зобов'язання роботодавців і трудового колективу щодо вдосконалення тарифних систем через нормування праці, створення сприятливих умов для виконання працівниками чинних трудових стандартів;

- форми і системи оплати праці, методи роботи для підвищення якості норм трудових витрат через вдосконалення організації праці, зміну та перегляд чинних норм праці;

- порядок розроблення, запровадження науково-обґрунтованих норм, що забезпечують більш раціональне використання техніки, робочого часу, сировини, матеріалів, палива, енергії сприятиме збереженню здоров'я працівників, рівнонапруженості виконання трудових обов'язків;

- порядок, способи участі спеціалістів, робітників в управлінні нормуванням праці.

В колдоговорах слід вважати за доцільне обговорення умов запровадження нових видів зайнятості, зокрема дистанційної зайнятості, запропозиченої праці. Їх становлення розпочалося ще в середині ХХ ст., проте піку своєї популярності вони досягли вже зараз. Сьогодні з'явився цілий сегмент ринку праці, в якому помітну роль у відносинах між суб'єктами відіграє створення дистанційних соціально-трудова відносин. Поряд із ними запозичена праця є відносно новим, проте динамічно прогресуючим явищем на українському ринку праці. Тому інституціональні рамки запропозиченої праці необхідно розширяти.

Отже, СТВ повинні бути побудовані таким чином, щоб було забезпечено додержання їх головного принципу в сучасних ринкових умовах, а саме – соціальна відповідальність, яка відображає ініціативну взаємодію всіх суб'єктів і соціального діалогу. Рівень готовності партнерів виконувати свої обов'язки передбачає дотримання норм національного законодавства, міжнародних норм і стандартів. Практичні рекомендації щодо соціальної відповідності надає міжнародний стандарт ISO\WD2600 «Руководство по социальной ответственности», який розробляється міжнародною спільнотою. На наш погляд, реалізація зроблених пропозицій стосовно вдосконалення СТВ буде сприяти подоланню бідності зайнятого населення України.

Література

1. Людський потенціал: механізм збереження та розвитку : монографія / [О.Р. Новікова, О.І.Амоша, В.П. Пинтонюк та ін.] / НАН України. Інститут економіки промисловості. – Донецьк. – 2008. – 468 с.
2. Поплавська О. Бідність населення: шляхи запобігання та подолання наслідків О. Поплавська // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 2. – С. 40-45.
3. Мальтус Т. Анталогія економічної класики / Мальтус Т., Кейнс Д., Ларин Ю. – М. : «Еканов» - «Ключ», 1993. – 486 с.
4. Туган-Барановський М.І. Політична економія / М.І. Туган-Барановський. – К. : Наукова думка, 1994. – 263 с.
5. www.ukrstat.gov.ua
6. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики : Т.1. Сучасні технології управління людськими ресурсами. – К. : КНЕУ, 2005. – 463 с.
7. Доклад Генерального директора МОП, 87-я сессия. Международная конференция труда. – Женева: МОТ, 1999. – 450 с.

Надійшла 18.08.2010

УДК 331.25 (477)

М. О. КОНДРАТЕНКО
Донецкий национальный университет

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УКРАИНЕ

У статті розглянута пенсійна реформа в Україні, а також зарубіжний досвід пенсійного забезпечення. Визначені основні проблеми пенсійної реформи і сформульовані пропозиції зі стабілізації пенсійної системи.

In the article considered pension reform in Ukraine, and also foreign experience of the pension providing. The basic problems of pension reform are certain and suggestions are formulated on stabilizing of the pension system.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна реформа, пенсійна система.

Актуальность темы исследования. Стратегическая цель любого государства – это достижение наилучшего качества жизни граждан. Одной из важных внутренних функций государства является социальная, т.е. обеспечение солидарных отношений в обществе, сотрудничества различных слоев общества, реализации принципа социальной справедливости, защита интересов тех категорий граждан, которые в силу объективных причин не могут самостоятельно обеспечить достойный уровень жизни (инвалиды, пенсионеры, матери, дети), поддержка жилищного строительства, здравоохранения, а также системы общественного транспорта.

Социальная защита населения и механизм ее реализации базируются на конституционно-правовых законодательных основах и международных пактах о правах и свободах человека. Основные права, свободы и обязанности граждан находят юридическое закрепление и гарантируются государством в главном его законе – Конституции.

Согласно ст.46 Конституции Украины пенсии, другие виды социальных выплат и помощи, которые являются основным источником существования, должны обеспечивать уровень жизни не ниже прожиточного минимума, установленного законом.

Таким образом, социальная защита представляет собой заботу государства, общества о гражданах, нуждающихся в помощи, содействии в связи с возрастом, состоянием здоровья, социальным положением,